

## IZ GERONTOLOŠKE LITERATURE

Jewell, Albert, izd. 2004. *Ageing, Spirituality and Well-being*. London: Jessica Kingsley Publ. 224 str.

### STARANJE, DUHOVNOST IN ZDRAVJE

Metodistični duhovnik Albert Jewell je bil od leta 1994 do leta 2001 pastoralni direktor in vikar metodističnih domov za ostarele v Veliki Britaniji. Združenje *Methodist Homes for the Aged* (MHA) je bilo ustanovljeno leta 1953 (<http://www.mha.org.uk/>). Danes združenje oskrbuje 2700 starih ljudi, ki potrebujejo stalno nego (*dementia care homes*), 1500 starih ljudi v varovanih stanovanjih in 8000 ljudi v oskrbi na domu (*community projects*). Albert Jewell je v času, ko je vodil MHA, med drugim tudi koordiniral projekt Halleya Stewarta (*Age Awareness Project*) in v okviru vključenosti MHA v ta projekt ter dejavnosti tega projekta v okviru MHA v Leedsu ustanovil center za duhovnost. Leta 1999 je uredil prvo knjigo na temo duhovnosti in staranja (*Spirituality and Ageing*), leta 2004 pa je uredil drugi zvezek, ki je zdaj pred nami in predstavlja tudi izbor prispevkov z druge mednarodne konference o staranju, ki je bila leta 2002 na Univerzi Durham (<http://www.dur.ac.uk/>). S konference, ki sta jo tega leta organizirala MHA in *Christian Council on Aging* (CCOA) – konference se je udeležilo več kot 200 strokovnjakov –, je bilo objavljenih veliko prispevkov v periodičnem tisku, nekateri od udeležencev pa so svoje razširjene prispevke objavili tudi posebej.

V knjigi je objavljenih nekaj prispevkov, ki so se na tej konferenci pojavili šele kot tema delavnic. Albert Jewell je za knjigo posebej napisal uvodno poglavje (*Hraniti notranje bitje: duhovni model*, str. 11–26), ki pravzaprav povzema njegovo delo na tem področju, celotno dinamiko prvih dveh konferenc (prva je bila v Canberri, Avstralija) in hkrati tudi

predstavlja razvoj vodilne misli o duhovnosti in staranju znotraj metodistične cerkve oz. MHA na eni in v CCOA na drugi strani. Pomemben je zlasti t.i. duhovni model človeka, ki na novo opredeljuje duhovnost v tem specifičnem prostoru starosti in staranja kakor tudi duhovne potrebe starih ljudi. Knjigo *Staranje, duhovnost in zdravje* (*Ageing, Spirituality and Well-being*) sicer v celoti sestavlja 14 esejističnih razprav, skupni seznam literature in seznam avtorjev ter stvarno in imensko kazalo.

Malcolm Goldsmith, upokojeni duhovnik v Episkopalni cerkvi ter nekdanji raziskovalec na Univerzi Stirling na področju demence, je v razpravi *Zvezde svetijo samo ponoči: izziv ustvarjalne starosti* (str. 27–41) predstavil nekatere vidike starosti in staranja, ki lahko starost napravijo za blagoslov ali za prekletstvo. Čeprav je veliko reči v življenju takih, da pridejo kar same, je nekatere stvari mogoče izbirati, kot na primer to, kako živeti z bolečimi spomini, kako si prizadevati za spravo, se zahvaljevati za čas, ki še preostaja v življenju ipd.

Harriet Mowat, do nedavne direktorica Centra za gerontologijo in zdravje na Univerzi Paisley ter urednica revije *Generations review*, učila pa je tudi na medicinski fakulteti Univerze Dundee, danes pa ima lastno svetovalnico in je honorarna predavateljica praktične teologije na Univerzi Aberdeen, je sodelovala na konferenci, posebej za to knjigo pa je napisala razpravo *Uspešno staranje in duhovno potovanje* (str. 42–57). V tem tekstu analizira današnje obdobje družbenega in osebnega življenja, ki ju še vedno močno določa kartezijanska ločitev med telesnim/materialnim in intelektualnim/duhovnim svetom in druge podobne ločitve. Duhovnosti na eni strani pripisuje vlogo povezovalca med ločenimi stvarnostmi v človeku, na drugi strani

pa tudi opozarja, da duhovnost sama po sebi ni rešitev. To dokazujejo nekatere sodobne oblike duhovnosti, ki zanikajo 'religiozni' oziroma povezovalni ter celostni pomen duha in duhovnosti. Zato vidi duhovnost med prednostnimi nalogami humanističnega in družbenega raziskovanja.

Penelope Wilcock, nekdanja vikarka v hospicu in avtorica več del s področja starosti, staranja, onemoglosti in prizadetosti, se je v razpravi *Ujeta ptica* (str. 58–71) naslonila na izkušnje ljudi, ki jih v življenju pestijo hude omejenosti, na primer slepota, gluhost in podobno, in so v celoti prepuščeni t.i. medicinskemu scenariju. Avtorica gleda na duhovnost kot na potencial in orodje, s katerim se lahko človek sooči s strahovi v staranju, s ponižanji, ki jih mora prenesti kot star in prizadet človek, z izgubami ipd., in tudi kot na orodje, in s katerim si lahko pomaga pri samospoštovanju, razumevanju ljudi, pomoč ki potrebujejo še bolj, kot on sam, pri razvijanju sočutja, ki ne ponižuje, častnosti, hvaležnosti in nenazadnje predvsem pri priznanju strahov v življenju.

Elisabeth MacKinlay, anglikanska duhovnica, predavateljica na univerzi v Canberri in direktorica Centra za staranje in pastoralne študije (<http://www.centreforageing.org.au/>), ki je organizirala prvo konferenco o starosti in duhovnosti v Canberri in sama veliko pisala o tej temi, je za to knjigo povzela svoje delo v razpravi *Duhovna razsežnost staranja* (str. 72–85). Duhovnost razume kot kakovost. Čeprav duhovnosti ni mogoče strpati v definicijo, pa se avtorici zdi, da je opisna opredelitev duhovnosti kot kakovosti primerna predvsem za pogovor. Duhovnost zajema celotno osebo in pomeni vse tisto, kar daje življenju smisel. Ne pomeni merljivosti določenih verskih ali kakih drugih praks, pač pa pomeni osebni odnos z Bogom, ki je hkrati odnos z drugimi ljudmi. Osnovni pomen duhovnosti je v osebnem odnosu in taka je tudi duhovna razsežnost staranja. Ni torej presenetljivo, da raziskave potrjujejo, da večja odvisnost starih ljudi od drugih pomeni tudi ustvarjalno spreminjanje pomena t.i. neodvisnosti,

ki pri starih ne pomeni ločenosti od drugih ljudi ali samozadostnosti, pač pa ravno nasprotno: angažirano zanimanje za druge in ranljivost, če gre drugim slabo, modrost, razvijanje občutka za osebno zgodovino. Duhovnost je zanjo poleg tega tudi občutljivost za intimno življenje, ki je zaradi izpostavljenosti starosti in starih ljudi posebna vrednostna kategorija. MacKinlayjeva je napravila cel seznam duhovnih nalog staranja.

Rosalie Hudson, v času nastajanja knjige direktorica doma za ostarele ter profesorica na višji medicinski šoli Univerze v Melbournu, je pisala o božji solidarnosti s staranjem in starostjo. V razpravi *Staranje in Sveta Trojica* (str. 86–100) razmišlja o problematičnosti nekaterih pojmov, ki jih uporablja današnja strokovna javnost, in pravi, da uporabljajo isto logiko delitve na tiste, ki so sposobni in močni, in tiste, ki so nemočni in ne morejo skrbeti zase. »Šele ko bomo sposobni priznati, da so stari ljudje naši učitelji, jim bomo lahko ponudili pomoč, ki jo potrebujejo. Dokler pa bomo delili svet na močne in slabotne, na tiste, ki pomagajo, in one, ki prejemajo pomoč, tiste, ki dajejo, in one ki prejemajo, na neodvisne in odvisne, prava oskrba ne bo mogoča, saj le podaljšujemo črte, ki nas ločujejo, črte, ki povzročajo veliko gorja predvsem starim ljudem« (str. 87). Sveta Trojica, pravi Hudson, ni nedosegljiva dogma, ki nima nobenega pomena za človekovo vsakdanje življenje; nasprotno: je paradigma kakovostnega osebnega življenja ne glede na leta, naj gre za nenehen pogovor, živo razmerje oseb, za ranjenega Boga in vabilo k ustvarjalni soudeležbi.

Peter G. Coleman, raziskovalec, ki je delal na Nizozemskem, zadnjega četrto stoletja pa dela na univerzi v Southamptonu, večinoma tudi kot profesor psihološke gerontologije, je napisal esej o *Starih ljudeh in institucionaliziranem verstvu* (str. 101–112). Med seboj je primerjal ti dve kategoriji in ugotavljal, kako se zavest o staranju prebivalstva odraža v staranju cerkva in obratno. Tudi on najprej ugotavlja, da v Angliji do nedavnega ni bilo zapostavljeno le staranje kot pojav ter različne

razsežnosti staranja, tudi duhovna, pač pa je bil zapostavljen študij verstev in duhovnosti celo na ustanovah, ki bi morale ta študij spodbujati. Nenehno zavračanje pomembnosti in poglobljenega študija verstev in teologije je imelo za posledico, da je prišlo med verstvi in duhovnostjo do hude polarizacije in do medsebojnega izključevanja. »Pri tem se je zdelo, kot da je duhovnost nekaj, kar človeka spodbuja in izziva, institucionalizirana vera pa kot staromodna in nepotrebno restriktivna oblika mišljenja, čutenja in obnašanja« (str. 101). Institucionalizirano verstvo (religija) je s tem postalo cokla, duhovnost pa nekakšen nov motivacijski napoj. Zdelo se je, kot ugotavlja Coleman, da verstva in duhovnost niso bili nikoli tako daleč narazen kot na primer v moderni bolnišnici, kjer se pastoralni delavec ali duhovnik prizadevata nagovoriti ljudi v imenu institucionalizirane duhovnosti in se soočata s hudim zavračanjem obeh, vere in duhovnosti v tej 'obleki'. Coleman je v več kot 25-letnem raziskovalnem delu na področju razmerij med starostjo in staranjem ter verskimi praksami ugotovil, da se povečuje zanimanje za duhovnost brez vere, in sicer za duhovnost kot motivacijski napoj, da pa institucionalizirana verstva na tem področju nekako ne znajo ponuditi tega, kar je že od nekdaj njihovo najpomembnejše sporočilo: občutek pripadnosti in solidarnostni čut za skupnost. Najbolj presenetljivo pa je za Colemanovo dejstvo, da verstva izgubljajo pomen tudi pri starih ljudeh. Nekoč je veljalo, da je verska praksa slonela na starih, čeprav jim institucionalizirana vera ni nudila tolikšne podpore, kot bi jim jo lahko. Kot ugotavlja Coleman, je bilo ključnega pomena dejstvo, da se organizirana verstva na problematiko staranja družbe in na verske probleme starih ljudi niso odzivala na ustrezen način. Svoja spoznanja je Coleman predstavil leta 2000 na konferenci Angleškega psihološkega društva (*The British Psychological Society*) in šokiral tako poslušalce na tej konferenci kot tudi nosilce duhovne oblasti v cerkvah. Colemanova kritičnost tako do institucionalizirane duhovnosti kakor tudi do t.i.

postmoderne duhovnosti brez povezave z versko prakso je pomemben podatek za razumevanje njegovih ugotovitev glede pomena duhovnosti za osebno in družbeno življenje v vseh življenjskih obdobjih, zlasti tudi v starosti. V svojem eseju v tej knjigi je Coleman pokazal na pomen religiozne duhovnosti, ko gre za soočenje s simptomi depresije in doživljanje avtonomije, še bolj kot to, kaj lahko stari ljudje pričakujejo od današnjega stanja v svetu duhovnosti, pa avtor spodbuja vse ljudi, zlasti tudi stare, da duhovnosti ne bi razumevali kot kake servisne dejavnosti, pač pa kot obliko posebne odgovornosti zase in za druge. »Povezanost med vernim človekom in božanskim (ali kakorkoli se že imenuje to, kar presega človeka) se bistveno prenaša po skupnostnem, eklezialnem življenju. /.../ Skupnostno versko življenje pa ni rezultat individualnih verskih povezav, nasprotno: individualne verske in duhovne povezave so v nekem smislu izraz skupnostnega verskega življenja« (str. 111). Zato je sodobna negativna ocena cerkvene duhovnosti kontradikcija dolgemu izročilu. Ne glede na to obremenjeno spoznanje, ki se neredko reproducira tudi v neživljenjskih verskih praksah in ki bi moralo vplivati na življenje verskih skupnosti, pa bi se morala duhovnost čutiti v priložnostih za pogovor, ki jih stari ljudem ponujajo posamezne cerkve, na vzgoji in izobraževanju ljudi vseh generacij in predvsem v zdravih odnosih med generacijami. »Povezanost med vero in duhovnostjo se predvsem vidi v iskanju in najdenju pristnih odnosov. /.../ Oblikovati verske skupnosti, ki bodo poslušale ljudi, je prvi in bistveni korak k temu cilju« (112).

Leo Missinne, katoliški duhovnik ter profesor za psihologijo in pedagogijo na univerzi v Louvainu, profesor za gerontologijo na univerzi v Nebraski in gostujoči profesor na več drugih univerzah po svetu, zdaj pa misijonar v Afriki, je napisal razpravo *Iskanje smisla v pozni starosti* (str. 113–123). »Razmišljanje o smislu življenja ni enostavno in ga ni lahko posredovati drugim,« začelja svoje vpraševanje, kaj je smisel življenja

v pozni starosti. Čeprav se zdi, da je to vprašanje tistim, ki delajo s starimi, domače in razumljivo, sploh ni tako. Leo Missinne si najprej pomaga z najmanj spodbudnimi napotki, kot sta na primer Budovo navodilo, ko je rekel, da naj se človek s tem vprašanjem potopi v reko in počaka, da ga reka spere in odnese naprej, in Sartrov stavek: »Vsa bitja so se rodila brez razloga, nadaljevala življenje v šibkosti in nazadnje umrla povsem naključno.« Missinne se vprašuje o retoriki, na katero se naslanjajo velike obljube, in potem brez odlašanja vpraša, če sploh obstaja kakšen smisel, ki ga smrt ne uniči, oziroma če je morda smisel še kaj drugega kot to, na kar ljudje običajno mislimo pod tem pojmom. Francoski pisatelj Albert Camus je na ta vidik opozoril takrat, ko je napisal, da se mu je začelo zdeti vprašanje o smislu življenja najpomembnejše vprašanje v življenju šele potem, ko je videl, da so si nekateri ljudje vzeli življenje zgolj zato, ker se jim je zdelo življenje nevredno živeti. Končnost življenja – smrt – le deloma postavlja pod vprašaj smisel življenja, kajti smisel življenja je življenje kot iskanje smisla. S smislom je podobno kot z vprašanjem o posmrtnem življenju. Smisel življenja, pravi Missinne, je v samem vprašanju, ki je, kakor je rekel Viktor Frankl, že samo po sebi privilegij človeškega življenja. Podobno je z upanjem v posmrtno življenje. Posmrtnost ni nekaj, na kar bi lahko človek samo čakal, pač pa je njegovo ustvarjalno prizadevanje, pričakovanje in nenazadnje tudi sprejemanje hudih izkušenj, posebno v starosti. Nekateri vidiki smisla življenja, tako Missinne, so po svoji naravi taki, da jih avtentično razume le star oziroma dozorel človek. Po njegovem je to lahko le človek dialoga, saj se smisel izraža kot dialog. Pri tem se sklicuje na Franklovo tezo, da je najdenje smisla življenja bistveno povezano z dialogom: če se kdo odloči najti smisel življenja, mora izraziti sebe, govoriti z drugim. Ljudje lahko drug drugemu pomagamo najti smisel življenja tako, da soustvarjamo posebne okoliščine, v katerih lahko vsak človek

odkrije vrednote, zlasti vrednoto poslušanja in izražanja samega sebe. Čeprav smisel življenja zadeva vse ljudi, je to eno najbolj osebnih vprašanj. Nihče ne more povedati drugemu, kaj je njegov smisel življenja; nihče ne more iskati smisla namesto drugega. Iskanje smisla je povezano z eno najbolj temeljnih izbir v življenju. Ta izbira je tako pomembna, da je pomembnejša od neizbire tudi tedaj, če bi bila izbira napačna. Odločitev za iskanje smisla, dejansko iskanje smisla življenja in morebitne spremembe, do katerih pride zaradi iskanja smisla v teku življenja, spadajo k razvoju osebnosti. Zato je iskanje smisla življenja vedno aktualno, tudi v starosti. Ljudje bi si morali pomagati v iskanju smisla zlasti pri stvareh, ki so na videz nesmiselne, na primer glede bolezni, smrti, hudi izgubi, hudi življenjski napaki. V celotnem obdobju življenja iskanje smisla življenja spremljajo naslednje vrednote: družina, duhovne potrebe, zadostno zdravje, pomoč drugim ljudem, sproščenost in zdravo zaupanje vase. »V starosti pa je treba odkriti nekaj, kar ni mogoče odkriti v prejšnjih obdobjih življenja. Starost je čas dopolnitve. S tega zornega kota bi lahko bila starost najboljši del življenja, saj na človeka čaka le še, da napiše zaključek svojega življenja. Toda ker je toliko neizpolnjenih reči, je pisanje zaključka ena najtežjih nalog. Na točki, na kateri pomaga ljudem pisati zadnje poglavje življenja, je gerontologija bolj umetnost kot znanost. Smisel življenja je torej najtesneje povezan s smislom trpljenja. /.../ Nekateri ljudje sploh ne bi odkrili smisla svojega življenja, če ne bi trpeli« (str. 122). Missinne si za sklep svojega esaja sposodi Rilkejev navedek: »Bodi potrpežljiv v svojem srcu kljub tolikim nerešenim rečem. Ne išči odgovorov, ki jih ni, saj z njimi, če bi obstajali, ne bi mogel živeti. Smisel je, da živiš celotno življenje. Živi svoja vprašanja. Morda se boš postopoma spravil tudi z odgovori, ki jih danes ne bi prenesel.«

Ursula King, profesorica teologije in verskih študij na univerzi v Bristolu, gostujoča profesio-



rica za feministično teologijo na univerzi v Oslu in avtorica številnih del s tega področja, je pisala o življenju kot plesu oziroma o duhovnosti in staranju ter o staranju kot novi pomladi življenja (str. 124–142). K raziskovanju tega področja jo je spodbudil razkorak med idealno predstavo in dejanskimi razmerami na področju duhovnosti. Avtorica uporablja metaforo 'ples v duhu' kot paradigmo vseh izkušenj v življenju. Duhovnosti pripisuje nekakšno sposobnost zbiranja dobrih izkušenj v življenju, ki jih je – seveda v luči duhovnega plesa – več kot slabih. Duhovnost ni nič posebno drugačnega kot življenje, je namreč življenje izkušenj in dinamičnega spominjanja. Svoje idealne predstave v razpravi primerja z izkustvenimi dejstvi in z duhovnostjo, ki ni ustrezno razvita, da bi se lahko spopadala z izzivi sekularizma in 'civilne' religije današnjih ljudi. Njeni primeri so zares zgovorni. Razlog za 'podhranjenost' tega področja vidi v tem, da je bila duhovnost več desetletij povsem izključena iz pedagoškega in vzgojnega procesa. Mladi ljudje so še deset let nazaj menili, da je duhovnost in staranje nekaj, kar se jih sploh ne tiče. Do spremenjenega stališča do duhovnosti v posameznih življenjskih obdobjih je prišlo deloma tudi zato, ker se je uveljavila duhovnost brez verske pripadnosti, se pravi duhovnost kot motivacija. Vendar Ursula King vidi, da je na prihodnost bolj pripravljena tista duhovnost, ki sebe razume kot organsko rast, iskanje globljega življenjskega jedra, 'živeto' življenje, prebujeno gledanje na življenje in pozorno spremljanje življenja drugih. Metafora plesa ne izgubi svoje sporočilnosti, četudi se ples starih ljudi zelo upočasni. Ples je 'potovanje v preprostost', razcvet, nekaj, kar je Hannah Arendt imenovala *rojstvenost* namesto *umrljivosti oz. smrtnosti*. Ursula King razmišlja o potencialu duhovnosti pri starih ljudeh tudi v luči živih medčloveških razmerij in odgovornosti. Veliko ji pomeni razmišljanje o duhovnosti telesa, duhovnosti čutov, ženski duhovnosti kot vaji v koncentraciji, prebujenosti, spominjanju,

odkrivanju novosti, proslavljanju in angažiranju. »Duhovnost je prvotno videnje. To ne pomeni samo gledanja, temveč pomeni videti vse, kar je v vidnem polju, videti v stvari, ki so tam, videti v in vstopati v globino stvarnosti. /.../ Duhovnost je razvijanje notranjih oči, ki vidijo vse, kar bi lahko kdaj zaživel« (str. 139).

John Killick, nekdanji učitelj, ki se je posvetil pisateljstvu, od leta 1998 pa je tudi raziskovalec na univerzi v Stirlingu, in sicer v okviru razvijanja komunikacije z dementnimi ljudmi prek umetnosti, je v razpravi pisal o duhovnosti v zvezi z demenco (*Magična zrcala: Kaj nam dementni ljudje pripovedujejo o nas*, str. 143–152). Najprej je predstavil enega prevladujočih vidikov dementnosti, to je dementnosti kot 'totalnosti', 'neizogibnosti' in 'dokončnih izgub'. Po njegovem je ta pretežno pesimistični vidik botroval mnogim neslanim šalam na račun pozabljivosti, vplival na krute izjave o ljudeh, ki niso več osebe, in zavrl resno medicinsko raziskovanje na področju zdravljenja in rehabilitacije demence. Kulturni vzorec obnašanja do demence izraža, da je sodobnik otrok racionalizma, kapitalizma in produktivnosti. Vse, kar zmanjšuje mentalne zmožnosti, je lahko povod za usodno delitev na ljudi, katerih življenje je vredno, in ljudi, katerih življenja ni vredno živeti. Drugačna stališča do dementnosti zahtevajo ne le pogum, pač pa tudi vključitev potencialov sodobne znanosti, da bi lahko odgovorili na vprašanje, kako se pojavi dementnost in ali ni to morda ena od posledic sodobne hiperkognitivne kulture, ki ji v resnici ni mar za ljudi. John Killick meni, da lahko da svoj prispevek k raziskovanju dementnosti tako, da v tej bolezni poišče kali duhovnosti. Tudi na tem področju je namreč zaznati, da večina avtorjev duhovnost povezuje z osebnostjo, identiteto in živetimi čustvi. Tega v dementni osebi ni najti. Pač pa je v dementni osebi nekaj, čemur bi lahko rekli 'bistvena odprtost', nekaj, kar je Debbie Everett izrazil z 'magičnimi zrcali', v katerih 'zdrav' človek vidi svoj življenjski potencial, ne vidi pa

več družbenih vrednot moči in prestiža, ki sicer pomenijo veliko v današnji družbi, zahtevajo pa tudi velik napor in žrtve brez neposrednih človeških koristi. John Killick si je to metaforo o zrcalu sposodil v naslovu in poudaril, da je dementnost človekov položaj, v katerem ni več nobenih zavor, da bi nezavedno ne prišlo povsem na površje. Dementni ljudje so brez mask. Kažejo na ljudi z maskami. Paradoks je v tem, da grška beseda *prosopon*, 'oseba', in tudi latinska *persona*, dejansko pomenita 'masko'. Nagrada za to, da človek sname masko, je družbena izključenost, toda na drugi strani je to tudi nova raven intimnosti in osebnega razumevanja.

Tudi Deborah Dunn, duhovnica Anglikanske cerkve v Avstraliji, ki se že vrsto let ukvarja z vprašanji duhovnosti in duševnim zdravjem v vsakdanjem življenju, je za to knjigo napisala esej o duševno motenih starih ljudeh oziroma o tem, kam z zgodbami starih ljudi (str. 153–160). Njena razprava *Poslušati zgodbe* je nastajala na psihiatrični kliniki duševno bolnih in dementnih ljudi. Priznava, da je poslušanje zgodb najmogočnejše orodje, s katerim se lahko terapevt, pastoralni delavec ali prostovoljec približa bolniku. Toda med dementnimi in hudo bolnimi duševnimi bolniki je veliko takih, ki se pogreznejo v molk. Razvijanje orodij za razumevanje položaja duševno hudo bolnih ljudi je najprej naletelo na čopič in svinčnik. Umetniško izražanje, predvsem slikanje družinskih zgodb, vzajemna pomoč, zaupanje, soočanje s strahom in podobno je postopoma pri mnogih pacientih razvezalo tudi jezik oziroma odprlo prostor verbalne komunikacije.

V naslednji razpravi Krishna Mohan uporabi zanimivo metaforo vzhoda. Piše o vzhodnih vidikih duhovnosti in njihovem pomenu za Zahod, pa tudi o afriški veri, ki je posebna značilnost starih ljudi v Afriki in danes vse bolj stičišče Vzhoda in Zahoda. Na konferenci je govoril o vključevanju 'afriškega vidika' v koncept splošnega razumevanja duhovnosti in staranja, v eseju pa besedilo nekoliko razširil (*Vzhodna*

*perspektiva in njen pomen za Zahod*, str. 161–179). Krishna Mohan danes dela na univerzi v Kampali, in sicer na področju povezovanja zahodnih in vzhodnih verskih izročil pri soočanju z duševnimi boleznimi. Mnoge duševne bolezni ne sodijo v zvrst kroničnih bolezni, čeprav so dolgotrajne in progresivne, toda nemogoče je spregledati, da je porast nekaterih duševnih bolezni povezan s staranjem prebivalstva. Večina afriških držav se še do nedavnega sploh ni soočala z vprašanjem dolgoživosti, prav tako tudi ne z vprašanjem duševnih bolezni, ki so posredno ali neposredno povezane s staranjem prebivalstva. Krishna Mohan pokaže, da Afrika kljub vplivu zahodne kulture in verstev, ki so prišla iz Evrope, ohranja mnoge specifične poteze, ki so pomembne ne le z vidika študijskih interesov, pač pa tudi z vidika vsebinske dopolnitve razprav na Zahodu. Ko govori o duhovnosti in omenja okvir, v katerem se ta pojem definira, poudarja, da afriškemu tipu duhovnosti dejansko ustreza najkrajša definicija duhovnosti kot »vztrajnosti ravnanja na osnovi vere« (str. 165). Po njegovem duhovnost vodi dejanja, v katerih je dejavna vera, in sicer tako, da pride nazaj do izraza pravičnost. Minimalna opredelitev duhovnosti se mu zdi koristna, ker zajame tudi ljudi, ki niso religiozno verni, zlasti tudi člane primitivnih, t.i. kozmičnih kultur, ki so bolj blizu stvarnosti in manj družbeno opredeljeni. Duhovnost razume predvsem kot transcendenca. Po njegovem mnenju transcendenca kot pojem zajema 'višje bitje', smisel življenja, poslanstvo življenja, svetost življenja, poslednje zadovoljstvo, altruizem, idealizem, realizem, duhovne darove in sposobnost zdravljenja. Razširjena definicija kaže, da je to, kar je duhovno, konvergentno, in da se v nekem smislu v duhovnosti stekajo vsa verstva sveta. Na osnovi primerjanja zahodnega in vzhodnega verskega in kulturnega izročila sklepa, da je treba spodbujati raziskave na področju duhovnosti, soočiti se s problemom zapostavljenosti duhovnosti na

Zahodu in ugotoviti praktičen pomen duhovnosti v zdravljenju, rehabilitaciji oziroma pomoči ljudem, ki potrebujejo trajno nego.

Kevin Barnard, anglikanski duhovnik, ki živi in deluje v Bolsterstonu in je v svoji škofiji zadolžen za vprašanja staranja, se v svoji razpravi sprašuje, če obstaja teologija starosti (str. 180–196). Na znanstvenem področju je začetek neke nove panoge povezan z izolacijo problema in s samo opredelitvijo 'problema'. Tudi v teologiji je tako: teologija duhovnosti ah teologija dela ne bi bili potrebni, če ne bi duhovnost oziroma delo povzročala določenih problemov. Tako je tudi teologija starosti utemeljena kot posebna teološka panoga le, če se starost oziroma staranje obravnava kot problem v teologiji. Toda ali obstaja razlog, da se starost in staranje v teologiji obravnavata kot problem? Kaj ni staranje prebivalstva bolj družbeni, medicinski in politični problem? Se lahko demenca obravnava kot teodicejski problem? So kronične bolezni lahko kaka vrsta božje kazni? Razmišljanje v tej smeri, pravi Barnard, je tvegano in lahko pripelje do absurda; jasno je namreč, da staranje samo po sebi ni tak problem, da bi to utemeljevalo kako teologijo starosti in staranja. Toda to vprašanje si je mogoče postaviti tudi drugače: Če obstajajo problemi, povezani s starostjo, je v tem gotovo lahko udeležena tudi teologija, in sicer v poglobljenem razumevanju problema. Teologija je dejansko udeležena v dvojnem smislu: prvič tako, da ponudi svoje znanje in metodologijo, in drugič, da znova stopi na učno pot. Načelno ni mogoče reči, da bi bil lahko kdo že zgolj s tem, da je teolog, usposobljen za sodelovanje na tem področju. Celo nasprotno: v preteklosti se je teologija rada postavljala v položaj vseveda in avtoritete in se ni bila pripravljena učiti. Barnard se torej vprašuje, na kakšen način je danes teologija zaskrbljena za vprašanja, ki se kopičijo na družbenem, medicinskem in političnem področju in na kakšen način je pripravljena participirati pri teh vprašanjih, če se mora spopadati s predsodki na svojem področju. Možnih

odgovorov je veliko. Pomembno pri tem je, tako meni Barnard, da teologija pregleda svoje celotno področje in da se novih vprašanj loti tako, da najde v njih povezave s svojim izvirnim znanjem. Ko se teologija ukvarja z življenjem, se v bistvu ukvarja s staranjem, ko se ukvarja s posameznimi življenjskimi praznovanji, se ukvarja s staranjem, ko se ukvarja s prihodnostjo, se v bistvu ukvarja s staranjem, ko govori o telesu in telesnosti, se ukvarja s staranjem, ko govori o zgodovini, prav tako ko govori o davni preteklosti itn. Tudi cerkve se starajo in so na svojo starost celo ponosne. Toda tudi cerkve se ukvarjajo s svojo temno preteklostjo: z diskriminacijo celotnih civilizacij in kultur, zapostavljanjem žensk, kolonializmom in podobno. Na neki način je staranje vsakega človeka mikrokozmos cerkvene zgodovine. V življenju vsakega človeka se pojavijo post, krize, pa tudi odkritja, reformacije, protireformacije, razsvetljenstvo in podobno; vprašanja o smislu se pojavljajo v teku celotnega življenja; teologija načeloma ve veliko o sopotništvu življenja in umiranja. Pogosto se v teologiji pojavi potreba po vrnitvi k virom. Tedaj vrnitev ne pomeni iti nazaj v preteklost, pač pa 'spominjati se prihodnosti': pomeni odrešitev, napredek, obnovitev, uveljavitev načela 'in-in' (namesto 'ali-ali') spričo smrti ipd. To je po Barnardovem mnenju le nekaj primerov, na osnovi katerih lahko začne teologija graditi lasten pristop k starosti kot problemu in kot priložnosti, ne da bi pri se pri tem zabrisala potreba po novi učni poti skupaj z drugimi.

David Jenkins, nekdanji durhamski škof, se v svojem kratkem tekstu vprašuje, ah naj govori o starosti kot geriatričnem bremenu ali kot o razlogu za blagoslov (str. 197–202). Naslov njegovega prispevka *Geriatrično breme ali pozen blagoslov?* so mu namreč ponudili organizatorji konference, na kateri pa ni mogel sodelovati. Razmišlja o razmerju med teologijo in staranjem in ugotavlja, da problemi, ki se pojavljajo na različnih področjih družbenega in političnega, premalo resno jemljejo duhovno in versko razsežnost življenja. Čeprav na

eni strani ne razume odnosa medicinske stroke do duhovnosti, ko je med zdravniki slišal, »da bi bili lahko pastoralni delavci v bolnišnicah dobri terapevti« (198), po drugi strani sprejema kot grenko dejstvo, da se je duhovnost v marsičem sekularizirala in da morajo cerkve ter njihove verske prakse šele odkriti potencialne in možnosti svoje duhovnosti, da duhovnost in vera v procesu soočanja s problemi staranja ne bosta postali cikli razvoja. V svojem kratkem nagovoru je opozoril tudi na globlji problem nezaupanja do vernosti, ločevanja duhovnosti od verske prakse in izrivanja cerkva s področja problemov, češ da za to niso pristojne. Razvoj v smeri vedno večjih specializacij na znanstvenem in strokovnem področju je eden od vzrokov, pravi Jenkins, da se strokovnjaki zdijo bolj in bolj zatopljeni v svoja lastna ozka področja, le redko vidijo onstran njih in s tem pogojujejo enega specifičnih pogledov na staranje kot na problem in s tem najbrž tudi kot na posel. Pikrost v Jenkinsonovih besedah nima namena žaliti. V duhu angleškega humorja je pač hotel povedati, da se starajo – ljudje. Ljudje pa niso problem. Vsa vprašanja s starostjo in staranjem so bolj kot s političnim in strokovnim problematiziranjem povezana z odgovornostjo vseh generacij, da bi razvijali trajne in znosne oblike skupnega življenja. To je treba poudariti spričo današnje družbe, ki postaja vedno bolj stresna, bojovita in razdeljena in v kateri se vse pogosteje govori o izgorelosti srednje generacije. V takih razmerah je slaboten star človek kvečjemu obsojen na životarjenje, neprimerno oskrbo in na brezup v najbolj splošnem pomenu besede. Jenkins vidi v duhovnosti in verski praksi praktičen in realističen pogled na človeške probleme. »Popolnoma sem prepričan, da smo na področju staranja in življenja najbrž že dosegli skrajno mejo golega množenja in utemeljevanja svojih 'prav'. Tisti, ki čutijo dolžnost, da na probleme odgovarjajo pozitivno, se zavedajo širših razsežnosti in zahtev, zaskrbljenosti in izkušenj. Neproduktivno je osredotočati se le na problem staranja. Vsak, tudi star

človek, je dolžan iskati primerne poti za razvoj sosedstva v družbenem in političnem smislu, da bi lahko tisti, ki so odgovorni za reforme, delali za dobro vseh« (str. 202).

Nobena knjiga ne more obnoviti razvoja problematike, misli in razprav, ki se skrivajo za teksti, razpravami in izkušnjami. Nobena knjiga pa tudi ne more nadomestiti osebnega dela tistih, ki se s temi vprašanji šele srečujejo oziroma se šele učijo novega dialoga. Knjiga je zanimiva, ker seznanja bralce z dinamično klimo na konferenci, tudi o tem, da je v ozadju marsikatero razprave divjal pravi vihar razprav. Avtorji so sicer razprave priredili posebej za to izdajo. Toda ker je pri branju treba upoštevati angleški humor, zagonetni način razmišljanja, večleten razvoj dogodkov, ki zna nekatere na videz popolnoma jasne stvari predstaviti kot uganke in na drugi strani nenavadno zapletene miselne obrate predstaviti kot povsem vsakdanje korake, ima bralec veliko priložnosti za ugibanje o izkušnjah in povodih za tekste. Čeprav ni mogoče spregledati, da se duhovnost na tem področju opoteka in 'lovi ravnotežje', pa na drugi strani – podobno kot večina aplikacij duhovnosti v konkretnih življenjskih položajih – tudi ta knjiga predpostavlja globlje umevanje duhovnosti in predvsem pripravljenost učiti se znova. To je tako rekoč refren vseh razprav. Knjiga je zanimiva, je velika pridobitev in obogatitev in predvsem tudi povabilo, da se tematika duhovnosti aktualizira na vseh ravneh vsakdanjega dela.

*Anton Mlinar*

*Vir: Katja Peroša (2008). Potrebe starih ljudi na podeželju v slovenski Istri. Diplomsko naloga. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga). 65+18 str.*

## **KAKO ŽIVIJO STARI LJUDJE PO VASEH SLOVENSKE ISTRE?**

Vsa Slovenija se danes naglo razvija in urbanizira, po vaseh gradijo hiše ljudje iz naših večjih in manjših mest, zato je kar težko določiti, kaj je podeželsko in kaj mestno življenjsko okolje.